

Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On Higher Education: Law of Ukraine] vid 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 15.12.2021). [in Ukrainian].

Podolska, Ye. A., Lykhvar, V. D., Ivanova, K. A. (2003). Kulturolohiia [Culturology]: navch. posib. Kyiv: KSP+. 432 s. [in Ukrainian].

Ziazun, I. A. (2008). Filosofiiia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action]: monohrafiia. Cherkasy: Vyd. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 608 s. [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Редько, В. Г. (2012). Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. *Теорія і практика*: монографія. Київ: Генеза, 224 с.

Енциклопедія освіти. (2008) / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер. 1040 с.

Огнев'юк, В. О. (2003). Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03. Київ. 36 с.

Огнев'юк, В. О. (2013). Інтеграційні горизонти української освіти: відкритість системи й пріоритет національних інтересів. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Євтух, М. Б. (2013). Методологічні засади трансформації вищої освіти України в контексті

болонського процесу. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Гершунський, Б. С. (2013). Філософсько-методологічні основи освітньо-педагогічної прогностики. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Лозова, В. І. (2013). Педагогічні цінності сучасної освіти. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Яковенко, Л. І., Пащенко, О. В. (2013). Актуалізація модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Проказа О. Т. (2013). Проблема трансформації класичної педагогіки в сучасну інфоосферну едукологію (питання теорії). *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ: Едельвейс. 744 с.

Словарь иностранных слов. (1988). 16-е изд., испр. Москва: Русский язык. 624 с.

Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.12.2021).

Подольська, Є. А., Лихвар, В. Д., Іванова, К. А. (2003). Культурологія: навч. посіб. Київ: КСП+. 432 с.

Зязун, І. А. (2008). Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького. 608 с.

Дата надходження до редакції: 04.01.2022

УДК 811.161.2'38:821.161.2-32.09
DOI: 10.37026/2520-6427-2022-109-1-65-72

Тамара ШЕВЧУК,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії
і методик початкової освіти
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна,
ORCID: 0000-0003-4094-7744
e-mail: 3638004@gmail.com

Ольга ТКАЧУК,
старший викладач кафедри теорії
і методик початкової освіти
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна,
ORCID: 0000-0002-2391-5102
e-mail: Olichka.Tkachuk64@gmail.com

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ ОСТАПА ВИШНІ «ВЕСЕЛІ АРТИСТИ»

Анотація. У статті зацентовано увагу на одному з пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики – дослідженні ідіостиллю письменника. Підкреслено, що вивчення мови

художника слова дозволяє простежити взаємозв'язок літературної мови і мови художньої літератури, продемонструвати можливості функціонування загальнонародної

мови в певний період життя людей, хоча у процесі творчості кожен письменник створює власний мовний світ, який відображає його світобачення й світосприйняття, загальну культуру тощо.

Проаналізовано мовностилістичні особливості оповідання Остапа Вишні (Павла Губенка) «Веселі артисти», визначено специфіку творчої манери автора, відбору ним лінгвістичного матеріалу в процесі вербального зображення подій, процесів, героїв тощо – такої фантастичної реальності, якою її бачить письменник. Наголошено, що в тексті оповідання природно переплелися елементи різних функціональних стилів – художнього, публіцистичного, наукового, розмовного, що не впливає на злітність, нерозривність змісту твору.

Визначено мовностилістичні засоби: метафори, персоніфікації, терміни, слова з емоційними відтінками значень, експресивно забарвлені слова, вигуки та звуконаслідувальні слова, за допомогою яких автор описує події, створює яскраві образи, надає тексту емоційності та досконалості.

Виокремлено дотепні й художньо неповторні діалоги як один з основних засобів характеристики й оцінки персонажів. Зазначено, що саме діалогам притаманні неоднозначність, життєво-змістова наповненість, колоритність, адже в них – не лише безпосередня інформація про маленького артиста, обставини дії, ситуацію, а й авторська оцінка зображуваного.

Мовностилістичні засоби, дібрані Остапом Вишнею для творення словесних картин оповідання «Веселі артисти», посилюють увагу читача до певного виразу, слова, вербально зображеної галереї художніх образів артистів цирку. Звичні для кожного лексеми у тексті набувають нових значень, відтінків, а в результаті діти отримують нові враження, захоплюються героями твору та їхніми виступами.

Ключові слова: мовностилістичні особливості, індивідуальний стиль, творча манера, авторський текст, функціональний стиль, метафора, персоніфікація, терміни, експресивно забарвлені слова.

Tamara SHEVCHUK,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Department of Theory
and Methods of Primary Education,
Rivne State University of Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5284-0296
e-mail: 3638004@gmail.com

Olga TKACHUK,
Senior Lecturer,
Department of Theory
and Methods of Primary Education,
Rivne State University of Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2391-5102
e-mail: Olichka.Tkachuk64@gmail.com

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF OSTAP VYSHNYA STORY «FUNNY ARTISTS»

Abstract. The article focuses on one of the priority areas of modern linguistics – the study of individual style of writers. It is emphasized that the study of the language of artists of the word allows us to trace the relationship between literary language and the language of fiction, to demonstrate the functioning of the national language in a certain period of life, although in the process of creativity each writer creates his own worldview, general culture, etc.

The linguistic and stylistic features of Ostap Vyshnya (Pavel Gubenko) «Funny Artists» story are analyzed. The specifics of the author's creative style, his selection of language material in the process of verbal depiction of events, processes, heroes are determined. It is emphasized that the text of the story naturally intertwines elements of different functional styles – artistic, journalistic, scientific,

conversational, which does not affect the fusion, the inseparability of the author's text. Linguistic and stylistic means are defined: metaphors, personifications, terms, words with emotional shades of meanings, expressively colored words, exclamations and sound-imitating words.

Witty and artistically unique dialogues are singled out as one of the main means of characterization and evaluation of characters. Dialogues are characterized by ambiguity, vital content, colorfulness. They have direct information about the little artist, the circumstances of the action, the situation, and the author's assessment of the portrayed.

The linguistic and stylistic means selected by Ostap Vyshnya to create verbal pictures of the story «Funny Artists» increase the reader's attention to a certain expression, word, verbally depicted gallery of artistic images of circus artists. The tokens familiar to everyone in the text acquire

new meanings, shades, and as a result children receive new impressions, admire the heroes of the work, their performances.

Key words: *linguistic and stylistic features, individual style, creative style, author's text, functional style, metaphor, personification, terms, expressively colored words.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві особливої уваги набувають питання взаємозв'язку літературної мови і мови художньої літератури, вивчення індивідуального стилю письменників, виявлення особливостей їхньої мовотворчості, специфіки відбору ними мовностилістичного матеріалу в процесі вербального зображення подій, процесів, героїв тощо.

Мовні засоби, дібрані автором для творення словесних картин художніх текстів, – це не тільки особливості індивідуального стилю письменника, а й демонстрація можливостей функціонування загальнонародної мови в певний період життя людей.

Дитяче художнє оповідання Остапа Вишні «Веселі артисти» – окремий дивовижний, казковий світ, наповнений радістю, добром, щастям, зі своїми веселими героями-артистами – собаками, гусаком, півнем та ін., між якими відбувається процес реального спілкування, оформленого автором у слово. Мовний аналіз нашого дослідження спрямовуємо на виявлення стилістичної специфіки тексту Остапа Вишні «Веселі артисти». Відсутність лінгвістичних досліджень мовностилістичних особливостей цього твору зумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідження мови художніх творів актуалізувалося у ХХ столітті, коли з'явилися праці про творчість Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, Лесю Українку, М. Коцюбинського, П. Тичину, Ю. Яновського та ін. Предметом вивчення були художні твори означених авторів, рідше – мовні засоби в них.

Лінгвістичні особливості художніх творів досліджували лінгвісти (Л. Булаховський, В. Виноградов, С. Єрмоленко, Л. Мацько (2009), О. Пешковський, В. Русанівський, Л. Щерба та ін.), значну увагу приділяли літературознавці (Є. Васильєв, О. Галич, В. Лесин, В. Назарєць та ін.), методисти (Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, Є. Пасічник та ін.). Представлених вище дослідників цікавили тексти художньої літератури для дорослих. Лінгвістичні особливості творів, написаних для дітей, аналізувала Н. Дзюбишина-Мельник, а саме: мову дитячої літератури (Дзюбишина-Мельник, 1992), М. Білоусова – специфіку мови творів для дітей (Білоусова, 2012), О. Папуша – поезику дитячої літератури (Папуша О. М., 2004) тощо.

Проблемі дослідження мовотворчості Остапа Вишні присвячено небагато праць мовознавців. Наведено приклади деяких із них: елементи ділового стилю як засіб комічного у творчості Остапа Вишні описав М. Шевчук (2004), елементи художнього вимислу – З. Артюшенко (2011), семантику усмішок в контексті експериментальної прози 20-х років дослідив Ю. Ковалів (2011), засоби комічного у творах Остапа Вишні (проблеми індивідуального стилю письменника) окреслив Л. Шепель (2011), засоби творення гумору в лікарських усмішках (на прикладі усмішки «Ох і

лікували нас») розкрив А. Сподинюк (2011) та ін.

Нам невідомі статті, присвячені аналізу мови оповідання Остапа Вишні «Веселі артисти», чим і продиктована актуальність обраної теми.

Мета статті – дослідити мовностилістичні особливості оповідання Остапа Вишні (Павла Губенка) «Веселі артисти».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «мовностилістичні особливості авторського стилю», у нашому розумінні, – це сукупність лексики (як загальноновживаної, так і обмеженого функціонування), мовно-виражальних засобів, синтаксичних конструкцій речень тощо, за допомогою яких виражається своєрідність змісту літературного твору (як ідейного, так і емоційного).

У кожному авторському творі свої мовностилістичні особливості, мовно-виражальні засоби, за допомогою яких письменник описує події, створює образи, надає тексту емоційності та досконалості, тобто ми говоримо про індивідуальний стиль, який вирізняє мову художнього тексту автора, що з часом дозволяє впізнавати текст саме за лінгвістичними його особливостями.

Проаналізуємо стилістичні засоби в оповіданні Остапа Вишні (Павла Губенка) «Веселі артисти».

Минуло вже 132 роки з дня народження Остапа Вишні і 65 років відтоді, як його не стало. А талановиті твори його перевидаються і читаються з неослабним інтересом. Така ж щаслива доля випала і його дитячим книжкам «Перший диктант», «Панська ялинка», «Великі ростіть», «Послушайте старика», «Веселі артисти» тощо. Їх читають і перечитують діти не тільки нашої країни. Вони видані окремими збірками російською, білоруською, болгарською, румунською, польською, німецькою та іншими мовами світу.

За словами Федора Макивчука, секрет популярності творів Остапа Вишні в тому, що «мова його творів глибоко народна, колоритна, поетична, дотепна й гостра. Основна його зброя – живе одухотворене слово...» (Вишня Остап. Передмова, 2007, с. 5). Дитячий твір неможливо написати «спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою, тому він невтомно дбає, щоб ця зброя не покривалася іржею, невтомно відшліфовує і удосконалює її» (Там само, с. 6).

В оповіданні «Веселі артисти» природно переплелися елементи різних функціональних стилів: художнього, публіцистичного, наукового, розмовного, і це не впливає на злитість, нерозривність авторського тексту.

Важливим елементом тексту оповідання є представлення того чи іншого персонажа. Перед читачами, ніби проходить парад персонажів. Цей аспект має особливе значення для дослідження мови письменника, описи героїв якого відзначаються органічністю й вишуканістю. Важливість такого дослідження полягає в тому, що початок описів героїв започатковує розвиток сюжету і подальший малюнок персонажа. Саме тут починається становлення головних смислових акцентів опису й формуються читацькі орієнтири.

Опис пов'язується зі словом (словосполученням), яке першим позначає персонаж і фактично є сигналом, що формує в уяві читача контури його сутності. В оповіданні «Веселі артисти» є ціла галерея описів героїв, в

яких письменник розповідає, звідки у нього взялися артисти. Ось як, використовуючи публіцистичний стиль, повідомляючи додаткову інформацію про світ (цікаві географічні дані), автор описує в тексті оповідання артиста Петьку, Лялю – артиста-акробата, Крошку – артиста-математика, Ваську – гусака-рисака тощо. Наведемо приклади:

А) **Собачка Ляля.** Народилася Ляля далеко на півночі, аж на острові Нова Земля, в Північному Льодовитому океані, де її мама зимувала зі своїми хазяями на полярній станції. Породою вона – лайка. Лайки – це мисливські собаки, що допомагають мисливцям полювати в північних лісах, у тайзі на білку.

Б) **Собака Крошка.** Крошка народився на Кавказі. Батько його – мисливський собака, а мати походить з породи кавказьких вівчарів, вірних друзів гірських чабанів. Вівчарі – прекрасні сторожі овечих отар, вони не підпускають до овець ні чужої людини, ні звіра.

В) **Півень Петька.** Петьку Едуард Середя придбав у місті Куйбишеві на Волзі, там, де тепер будується велика Куйбишевська гідроелектростанція. Петька тоді тільки-но вилупився з яєчка в інкубаторі і був зовсім манісіньким пухнатим курчатком.

Описання в тексті таких деталей, як: звідки в клоуна Едуарда Йосиповича Середи взявся артист, опис артиста, його характер, повідомлення про те, що вмیه робити герой – складає канву оповідання «Веселі артисти», створює атмосферу цирку, спонукає читачів полюбити описаних артистів і цирк як жанр мистецтва.

Цікаві популярні клички веселих артистів – *Петька, Васька, Шарик, Чіта, Лялька, Ральф*. Ніби вони і прозорі за своєю внутрішньою формою, але разом із тим спонукають задуматися над їх походженням. Наприклад, собака *Крошка*. Російське слово *крошка* означає маленьку частинку чогось, або маленьку дитинку, маля. Російському *крошка* відповідає українське слово *крихітка*. Крошкою назвали собачку через те, що вона була дуже маленькою.

Кличка «манісінької-манісінької, чорненької, куцохвостой, з гострими вушками собачки» – *Чіта*. Слово *чіта* наявне в українській розмовній мові. Воно означає *некрасива, погануля, потвора*. Мабуть, собака був некрасивим.

Ральф – у сучасних мультфільмах великий громило, руйнівник. Мабуть, його назвали так тому, що у майбутньому він буде великим (на вигляд – страшний собака, хоча в цирку клоуна Середи всі добрі! Але ж це тільки вигляд!).

Кличка артиста гусака *Вася* функціонує в оповіданні в різних фонетичних варіантах: російському – *Васька* та українському – *Васько*. У фольклорі, як правило, *Ваською* називають kota. Походить ця назва від людського імені *Вася, Василь*.

Артист *півень* зветься *Петя* (*Петька, Петько*). Зрозуміло, що це російське ім'я *Петя*, зменшене від *Петро* (рос. *Петр*). Але якщо ми звернемося до етимологічних словників, то зрозуміємо, що слово *півень* має прозору внутрішню форму. Воно позначає: *той, який співає*. Про зміст внутрішньої форми постійно нагадує те, що одне з господарських призначень цього свійського птаха – співати в певний час. Існувала

ціла народна система відліку часу, пов'язана зі словом *півень*: *перші півні, другі півні* тощо. Чумаки, вирушаючи в далеку дорогу, обов'язково брали з собою півня, який слугував їм годинником, а також своїм співом, за народним повір'ям, проганяв нечисту силу. Отже, *півень* – це *петя*, тобто птах, який співає. У цьому випадку найменування *петя* слід розглядати похідним утворенням від давньоруського дієслова *пети*. Тому ми можемо припустити, що спочатку *петя* як загальна назва птаха та ім'я *Петя* як форма імені *Петро* не мали між собою нічого спільного, окрім однакового звукового складу. Згодом, завдяки звуковим асоціаціям, ці слова зблизилися, перестали бути омонімами і фактично ототожнилися.

Дуже часто тварин називають за зовнішньою ознакою та характером поведінки.

Кличка собаки *Шарик* асоціюється з російською назвою предмета *шарик*. Це зменшена форма від слова *шар*. Шар – геометричне тіло, утворене обертанням кола навколо свого діаметра; предмет, що має таку форму, тобто кулька. Така мотивація є логічною і цілком виправданою: всі цуценята дуже схожі на кульки, тому при виборі клички тварини одразу спадає на думку – Шарик. Слово *Шарик* як кличка собаки утворилося лексико-семантичним способом у результаті асоціативного процесу під впливом російської мови або ж запозичене з неї уже в готовому вигляді. Саме цієї думки щодо внутрішньої форми найменування *Шарик* дотримуються відомі мовознавці О. Реформацький, О. Сернеранська, В. Калінкін та ін.

На цьому перелічені причини мотивації клички *Шарик* не вичерпуються.

Ще донедавна більшість собак в Україні називалися *Сірками, Рябками, Дружками* тощо. Ці найменування переходили з покоління в покоління. Сьогодні наші чотириногі друзі почали іменуватися *Джеками, Ральфами, Баксами* тощо. Неважко пояснити, звідки пішла ця мода на собачі клички. Внутрішня форма таких кличок, як *Сірко, Рябо, Пушок, Дружок, Рекс, Пірат* – цілком прозора. У цих назвах криється відгомін наших традицій, за якими людину або тварину називали за зовнішніми ознаками та характером поведінки.

Думка про те, що собаку називають *Шариком* через те, що цуценям він був схожий на шарик (кульку), не є переконливою хоча б тому, що всі цуценята схожі на кульки, і якби це було справді так, то всі собаки називалися б однаково – *Шарики*.

Отже, існує ще якась інша мотивація цього слова. Необхідно пригадати, що в українців дуже сильною є традиція називання тварин за мастю. Усталені епітети (пор.: *рябий* – про бичка, корову, курку; *сірий* – про вола, собаку, kota, зайця, вовка; *вороний, гнідий, буланій* – про коней), субстантивуючись, утворюють клички тварин. Логічно думати, що і кличка *Шарик* утворилася за зразком одного із наведених словотвірних типів.

В українській мові є прикметник *шарий* зі значенням *сірий*. Це слово нині призабуте мовцями, але воно фіксується у Словарі української мови за редакцією Б. Грінченка (с. 485–486) і як діалектизм у сучасних словниках. Слово *шарий* у значенні *сірий*

вживається в сучасній польській мові. Отже, слід думати, що *Шарик* – це те саме, що *Сірко* (*шар* + *ик* – *Шарик*). Різняться ці два слова тільки суфіксами, за допомогою яких вони утворюються. У М. Булгакова *Шариков* є уособленням сірості, що і знайшло відображення в антропонімі, похідному утворенні від зоміма *Шарик*.

Собаці Шаріку Остап Вишня дає ще й прізвисько – *Підшипників* (підшипник – це опорна деталь для обертових або хитких частин механізму, у цій деталі обертаються кульки). Цим прізвиськом автор підкреслює роботу артиста Шарика Підшипникова як висококваліфікованого гімнаста (як його називає Остап Вишня): *собачка стрибнула на долоню, стала на передні лапки головою вниз, а задніми ніжками вгору, – зробила на долоні прекрасну стойку...*

Рука клоуна Середи – це опорна деталь, на якій обертається Шарик-гімнаст.

По-іншому *Шарика Підшипникова* кличуть *Лялю* (*Лялькаю*), адже собака був дуже красивий, як лялька.

В оповіданні Остапа Вишні всі тварини розмовляють, мислять, поводять себе, як люди. Використовуючи прийом персоніфікації (прийом характерний для художнього стилю), Остап Вишня робить своїх героїв ближчими до читачів, зрозумілішими для їх віку, спонукає дітей захоплюватися веселими артистами і любити їх. Наведемо приклади персоніфікації:

А) **Шарик Підшипників (Лялька).** *Він прекрасно знав, що за його хорошу роботу він обов'язково одержить чогось смачного; собачка показала тільки два свої «номери», а взагалі Шарик Підшипників знає чимало різних гімнастичних циркових вправ; Лялька почала охоче працювати...; на очах у Ляльки бриніли сльози; вона образилася, що їй зробили боляче; потім вони (Сердюк і Лялька) помирилися, і Лялька почала працювати ще краще; вивчає Лялька ще й кульбіти, і сальто-мортале; у неї є друзі.*

Б) **Півень Петька.** *Петька, дзьобуючи зерно, кличе своїх подруг, білявеньку й сіреньку курочок; він (Середа) розмовляє з Петькою, мов із людиною. Лоскоче його, смика за червону борідку, а Петька удає, що він дуже сердиться, і намагається клюнути хазяїна в руку; – Не гнівайся, Петю! – говорить Едуард Йосипович. – Ко-ко-ко-ко! – відповідає Петька; він б'є крильми і вітає глядачів; щодня репетирує з Петькою...; він своє діло добре знає!*

В) **Собака Крошка.** – *Скажи – мама! Крошка зовсім виразно вимовляє; він грає з Едуардом Йосиповичем у м'яча, підбігає до телефону, бере телефонну трубку і викликає хазяїна до телефону; а ще Крошка талановитий математик: він лічить, складає, віднімає, множить і ділить до десяти; ... Крошка відповідає...; щось ніби говорить на вухо хазяїнові; – Що Крошка говорить? – Крошка цікавиться, чи той, хто запитує, сам знає, скільки буде тринадцять та дванадцять? А як чудесно Крошка удає, ніби він школяр і йому не хочеться йти до школи, а хочеться повалятися в ліжку. А як він сердиться...*

Остап Вишня в оповіданні «Веселі артисти» використовує розмовну лексику, яку ще називають просторічною, що, як правило, застосовується в побуті

при невимушеному, неофіційному спілкуванні. Цей різновид лексики в оповіданні представлений такими групами слів:

1. До першої групи слів належать *нелітературні слова*, тобто такі, що вживаються із порушенням вимови, правил, роду, відмінювання тощо, наприклад:

а) вживання російських назв для позначення кличок тварин: *Васька, Петька;*

б) вживання слів із порушенням роду: *Яка хороша собачка! ... на цей раз собачка показала тільки два свої «номери»...* – в українській мові *собака* – це іменник чоловічого роду, тому треба було б писати і говорити: *хороший собака, собака показав;*

в) для української мови слово *облаяти*, на відміну від російської, стосовно собаки нехарактерне, собака *гавкає, обгавкала*. Слово *облаяти* в українській мові можна вживати стосовно людей і воно тоді має таке значення: різкими, образливими словами висловлювати осуд, докоряти. Наявні ще такі росіянізми: *зовуть (і зовуть, дітки, цього артиста), кріпко (З того часу Петька та Едуард Йосипович разом працюють і кріпко один одного люблять);*

г) у тексті оповідання часто натрапляємо на слово *єсть*: *Підшипників знає чимало різних гімнастичних циркових вправ, серед яких єсть такі, що їх не робить жодна дресирована в цирку тварина. У неї єсть друзі...*

Хоча в словниках української мови слова *єсть* немає, письменники часто вживають його. Наприклад, із твору Павла Тичини: *Я єсть народ, якого Правди сила ніким звоєвана ще не була.* Це пояснюється тим, що раніше дієслово *бути* в теперішньому часі мало форми: *я єсмь, ти єси, він єсть, ми єсмя, ви єсте, вони суть*. Із розвитком мови їх стали сприймати як архаїчні, застарілі. Замість окремої форми для кожної особи, для всіх осіб почали використовувати слово *є* – фонетичний компонент колишніх особових форм (окрім *суть*). Так воно виступає й сьогодні. Але коли слід підкреслити урочистість того, про що йдеться, або для стилізації під староукраїнську мову, в художній літературі вдаються до давніх *єси, єсть, єсте*.

2. Друга група слів – це *фразеологізми*. Наприклад: *...на очах у Ляльки бриніли сльози; ...страх як люблять...; громом оплесків...; Шарик Підшипників, закінчивши роботу, стрілою помчав з арени за лаштунки. Коли лайка нападе на слід білки...Він своє діло добре знає!*

3. Третя група слів – слова, що мають ознаки зменшеності, пестливості, зниженості, фамільярності, наприклад:

а) зменшено-пестливі іменники: *Ой мамо, собачка впаде...; виліз аж на ...вершечок; ...став задніми ніжками вгору...; зовуть, дітки, цього артиста...; ... грудочку цукру або жменьку одірної пшениці; иматочок цукру; Лялька заліза в темний куточок; Надійка сумно мамі сказала...; куцохвоста з гострими вушками; кличе своїх подруг... курочок;... був ...курчатком; ... Ральф – песик з колючою борідкою;*

б) зменшено-пестливі прикметники: *Лялька хоч і невеличка собачка, але з характером...; У неї єсть друзі: манісінька-манісінька, чорненька, куцохвоста з гострими вушками Чіта... Петька, дзьобуючи зерно, кличе своїх подруг, чорненьку, сіреньку*

курочок...; *Середа бере звичайнісінькі граблі...; Петька ... був зовсім манісіньким пухнати́м курчатком; А їх обох люблять циркові глядачі – і великі, і маленькі...; Лялька хоч і невеличка собачка; Він чудесно грається з Лялькою і маленькою чорненькою Чітою; З кишені артиста виглядає маніпусінький Ральф ... Ральф і ще дуже маленький...; ...виліз аж на самісінький її вершечок...; Але Васько не звертає ніякісінької уваги на оплески.*

Серед зменшено-пестливих прикметників переважають такі, що позначають розмір і колір. Розмір підкреслює, що артисти були дуже маленькими. Автор будує цілий синонімічний ряд, в якому вказує на цю ознаку: *невеличкий, маленький, манісінький, манісінький-манісінький, маніпусінький*. Кольори представлені трьома прикметниками: *чорненька, білявенька, сіренька*;

в) зменшено-пестливі прислівники: *Лялька залізла в темний куточок під диван і тихенько скавучала...; Але поволеньки звикла до всього...*

Як бачимо, в оповіданні «Веселі артисти» розмовна лексика носить позитивний характер, вона вживається здебільшого в діалогах і в описах, коли автор прагне надати мові розмовного відтінку. Це дозволяє Остапу Вишні виразити свої почуття, своє ставлення до описуваних подій, схвалити вчинки маленьких артистів.

У невеликому оповіданні Остапа Вишні «Веселі артисти» чимало термінів із галузі циркового мистецтва. Автор, описуючи циркові вистави та артистів, знайомить своїх маленьких читачів із точними назвами – термінами, що стосуються цієї ділянки культури, поповнюючи у такий спосіб словниковий запас дітей.

Беззаперечним є той факт, що термін – це основний показник наукового стилю. У складі терміносистеми він характеризується однозначністю в межах визначеного термінологічного поля, відсутністю синонімії та антонімії, емоційної маркованості. В оповіданні Остапа Вишні термін втрачає свої специфічні ознаки, набуваючи додаткових, а то й зовсім інших, смислових значень – він виступає елементом образної системи мови.

Проаналізувавши фактичний матеріал за Словником іншомовних слів (1985) та Етимологічним словником української мови (1982), з'ясували, що всі вживані терміни іншомовного походження можна об'єднати за такими тематичними групами:

1) загальні терміни, що стосуються циркового мистецтва: *цирк* (від латин. *circus*, буквально – круг) – будівля для циркових вистав; *цирк шапіто* (з фр. *charpenteau*) – літній цирк; *шатро* (віддав. руськ. *шатъръ*, *шаторъ* <тюрк.) – тимчасова споруда з тканин, шкур тощо, які напинають на тверду основу; *шамбер'єр* (з франц.) – батіг у цирку; *арена* (з латин. (*h*)*arena*, буквально – пісок) – у Стародавньому Римі кругла або овальна площа, посипана піском, використовувалася для боїв гладіаторів і диких звірів, у сучасному цирку арена (або манеж) – місце вистави, ігровий майданчик, на якому демонструються циркові номери; *лаштунки* (зі слов'янськ., пор. дієслово *лаштувати*) – куліси; *вістава* (із грец.) – твір театрального мистецтва;

2) назви учасників циркових вистав: *артист* (з франц. *artiste*, з латин. *ars* – мистецтво) – виконавець

ролей у драматичних спектаклях, оперних і балетних партій, учасник естрадного концерту, циркової вистави; у широкому значенні – людина, що займається творчістю в будь-якій галузі мистецтва (театрального, музичного, образотворчого та ін.); *жонглер* (з грец.) – артист цирку, який уміє підкидати і спритно ловити одночасно кілька предметів; *клоун* (з арабськ.) – артист цирку, який виконує комічні ролі, розвеселяє, втішає, заповнює паузи у виставі; *факір* (з франц.) – артист цирку, який демонструє фокуси, неабияку фізичну силу або нечутливість до болю; *акробат* (з франц.) – виконавець складних гімнастичних номерів; *гімнаст* (з грец.) – спортсмен, який займається гімнастикою; *ілюзіоністи* (з англ.) – артисти, які використовують спеціальну апаратуру для створення видимості «чудес»; *комік* (з франц.) – актор, який своїми словами, поведінкою чи витівками викликає сміх.

Остап Вишня, розповідаючи про своїх артистів, називає професії учасників циркових вистав (вони працюють у різних жанрах циркового мистецтва), вживаючи для цього ще один термін: іменує їх висококваліфікованими, тобто такими, які мають високу кваліфікацію.

3) породи собак: *пойнтер* (з англ.) – мисливська порода собак; *вівчар* – порода кавказького сторожового пса; *лайки* (з рос., сибір.) – мисливські собаки, що допомагають мисливцям полювати в північних лісах, у тайзі на білку.

4) цирковий номер: *номер* (з лат. *numerus* – число) – окремий виступ артиста або групи артистів; *кульбіти* (з франц.) – перевороти через голову або пружним стрибком на руки з перекладанням тіла вперед, назад; *сальто-мортале* (з італ.) – цирковий трюк, що виконується на висоті; *балансувати* (з франц. *balancer*) – зберігати рівновагу, роблячи відповідні рухи тілом.

5) музика і те, що стосується музики: *галоп* (з франц. *galop*) – бальний танець XIX ст., що виконувався в стрімкому, стрибкоподібному русі; *бравурний* (з франц. *bravoure* – мужність, хоробрість) – гучний, бадьорий, урочистий.

6) навчання тварин: *дресирувати* (з франц.) – навчати тварин, птахів виконувати яку-небудь дію, виробляти в них певні навички; *гімнастичні* (з грец. *γυμναστική, γυμνάσιον* – тренує); *вправи* – спеціальні завдання, що виконуються для набуття певних навичок або закріплення наявних знань; *репетиція* (з лат. *repetition* – повторення) – основна форма підготовки спектаклю.

Також в оповіданні зустрічаємо термін *інкубатор* (з лат.) – апарат для штучного виведення з яєць молодняка птиці, який не стосується циркового мистецтва.

Остап Вишня вживає багато термінів, щоб передати маленьким читачам атмосферу цирку, спонукає полюбити їх циркове мистецтво.

Оповідання «Веселі артисти» насичене звуконаслідувальними словами та вигуками, які відтворюють звуки та вважаються одноморфемними одиницями. Їхня фонемна будова витлумачується за асоціативними зв'язками між звуковими комплексами й тими чи іншими звуковими уявленнями. Так, зображаючи півня Петьку, Остап Вишня використовує такі звуконаслідування (повторювані): – *Ку-ку-рі-ку! Таким веселим вигуком зустрічає Едуарда Середу його учень і*

товариш по роботі – Петька. – **Ко-ко-ко-ко!** – сокорить Петька і дивиться артистові в руки.

Розповідаючи про гусака Васька, автор вживає звуконаслідувальне слово *ге-ге-ге-ге!*: *З криком – ге-ге-ге-ге!* – розмахуючи крилами, летить до хазяїна гусак Васько.

Описуючи собаку Крошку, Остап Вишня використовує звуконаслідувальне слово *гав-гав*: *Скільки буде чотири та два? Крошка відповідає: – Гав! Гав! Гав! Гав! Гав! Гав! Шість.*

Крім звуконаслідувальних слів, у тексті оповідання «Веселі артисти» є вигуки. Звуконаслідувальні слова відрізняються від вигуків (виражають емоції та спонукання, не називаючи їх) своєю неабиякою фонетичною варіантністю, що свідчить про їхнє схематичне, приблизне графічне відображення.

Вигуки в мові виступають заміниками речень. Їхнє ж конкретне значення значною мірою залежить від контексту, ситуації. Наприклад, вигук *ну*: 1) *Ну! Поїдемо до цирку!* 2) *Ну, Едуарде Йосиповичу! Невже це так?!* 3) *Крошка підбігає до артиста. – Ну, ну, швидше! Кажі – мама!*

У першому прикладі вигук *ну* приблизно означає «Вирішено!»; у другому – «Та що ви кажете»; у третьому – «Годі баритися».

Вигук *ой!* виражає почуття, настрої, переживання, стан людини, її ставлення до різних явищ дійсності:

Ой, упаде! Ой мамо, собачка впаде! – шепотіла Надійка, притискуючись до мами.

До вигуків належать застигли формули спілкування, що виражають привітання, прощання, наприклад: – *Здрастуй, Петю!*

Часто Остап Вишня вживає вигук *алле!* – це наказ цирковому артисту (виконувати трюк або просто виходити на арену). Наприклад: – *Крошка! Алле!*

Аналогічна функція і з вигуком *но!*: ... *Тоді Едуард Йосипович бере «екіпаж», невеличкий ящик на колесах, запрягає в нього свого рисака-гусака, і – но!*

Невелика група вигуків є запозиченими з інших мов: *алле!* (англ.), *караул!* (тур.), *стон!* (англ.), *браво!* (італ.). Наприклад: *Браво, пане Едуарде Йосиповичу, браво!*

Використовуючи звуконаслідувальні слова та вигуки, Остап Вишня прагне познайомити читачів із персонажами оповідання так, щоб вони надовго запам'яталися, стали близькими і полюбалися їм. Вважаємо вживання героями оповідання вигуків є їх яскравою мовною характеристикою. За допомогою вигуків автор має можливість передати численні відтінки різних емоцій.

Визначальні особливості оповідання «Веселі артисти» Остапа Вишні – багатство відтінків і барв слова, по-народному оковита мова, своєрідно діалогізований виклад дії, мудрий, усміхнений погляд оповідача на описувані події. Дотепні й художньо неповторні діалоги – один з основних засобів характеристики й оцінки персонажів. Діалогам притаманні неоднозначність, життєво-змістова наповненість, колоритність, у них – і безпосередня інформація про маленького артиста, обставини дії, ситуацію, й авторська оцінка зображаного. Власне, вони надають оповіданню «Веселі артисти» змістово-художньої поліфонічності. Високо цінуючи влучний дотеп, кмітливе слово, Остап Вишня

надавав великої ваги й жанровим сценкам, «моментальним» епізодам, що вимальовувались у діалогах та полілогах його персонажів.

Висновки. Мовна творчість Остапа Вишні – ще одне переконливе свідчення великої сили, мудрого багатства та яскравої краси мови українського народу, адже у творчій спадщині письменника відобразився природний розум нашого народу, щирість і правдивість почуттів, самовіддана любов до дітей.

Для мови оповідання «Веселі артисти» характерне використання таких мовностилістичних засобів: метафори, персоніфікації, які є видом метафори та використовуються в художньому стилі; терміни (характерні для наукового стилю); росіянізми (розмовний стиль), слова з емоційними відтінками значень, експресивно забарвлені слова, що визначають його стильове забарвлення (ласкаве, грубе, іронічне тощо); вигуки та звуконаслідувальні слова (використовуються у книжному або розмовному мовленні).

Перспективи подальших досліджень. Наша розвідка не претендує на остаточне розкриття аналізованої проблеми. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні морфологічних і синтаксичних особливостей як одних з визначальних ідіостилію Остапа Вишні (Павла Губенка) і не на одному творі, а на кількох, що дасть можливість дослідити лінгвістичні явища ширше і в певній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Мацько, Л. І. (2009). Лінгвостилістичний (фрагментарний) аналіз «Мисливських усмішок» Остапа Вишні. *Українська мова в освітньому просторі*: навч. посібник. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 444–452.

Дзюбишина-Мельник, Н. (1992). Художній стиль і мова творів для дітей. *Культура слова*. Київ. Вип. 42. С. 85–89.

Білоусова, М. В. (2012). Специфіка мови творів для дітей. *Лінгвістика*. № 2. С. 161–165.

Папуша, О. М. (2004). Теоретичний дискурс дитячої літератури: у пошуках об'єкта. *Вісник Львів.ун-ту. Серія «Філологічна»*. Вип. 33. Ч. 2. С. 178–183.

Шевчук, М. В. (2004). Елементи ділового стилю як засіб комічного у творчості Остапа Вишні (жанротворчий аспект). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. № 14. С. 157–159.

Артюшенко, З. В. (2011). Елементи художнього вимислу в творах Остапа Вишні. *Літературознавчі студії*. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т». Вип. 30. С. 9–15.

Ковалів, Ю. І. (2011). Семантика усмішок Остапа Вишні в контексті експериментальної прози 20-х років. *Літературознавчі студії*: зб. наук. праць. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Київський університет. Вип. 30. С. 43–53.

Шепель, Л. В. (2011). Засоби комічного у творах Остапа Вишні (до проблеми індивідуального стилю письменника). *Літературознавчі студії*: збірник наукових праць. Київ. Вип. 30. С. 190–199.

Сподинок, А. (2011). Засоби творення гумору в лікарських усмішках Остапа Вишні (на перекладі усмішки «Ох і лікували нас...»). *Літературознавчі*

студії: збірник наукових праць. Київ. Вип. 30. С. 151–157.

Вишня, Остап. (2007). Мисливські усмішки та інші оповідання. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО». 288 с.

Словник іншомовних слів. (1985) / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія». 966 с. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 14.12.2021).

Етимологічний словник української мови: в 7 т. (1982) / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка.

Качан, Т. (2016). Мовностилістичні особливості художніх і літературознавчих текстів Оксани Луцківської. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 5. С. 68–81.

Мельник, С. (2013). Особливості індивідуального почерку Остапа Вишні. *Українська мова й література у сучасній школі*. № 4. С. 42–45.

Огар, Е. (2006). Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження. *Вісник СумДУ*. № 3 (87). С. 10–17.

REFERENCES

Matsko, L. I. (2009). Lihvostylistychnyi (frahmentarnyi analiz «Myslyvskykh usmishok» Ostapa Vyshni [Linguistic and stylistic (fragmentary analysis of Ostap Vyshnya «Hunters Smiles»]. *Ukrainska mova v osvritnomu prostori: navch. posibnyk*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. S. 444–452. [in Ukrainian].

Dziubyshyna-Melnyk, N. (1992). Khudozhnii styl i mova tvoriv dlia ditei [Artistic style and language of publication for children]. *Kultura slova*. Kyiv. Vyp. 42. S. 85–89. [in Ukrainian].

Bilousova, M. V. (2012). Spetsyfika movy tvoriv dlia ditei [Language specifics of the of works for children]. *Linhvistyka*. № 2. S. 161–165. [in Ukrainian].

Papusha, O. M. (2004). Teoretychnyi dyskurs dytiachoi literatury: u poshukakh obiekta [Theoretical discourse of children's literature: in search of an object]. *Visnyk Lviv.un-tu. Seriia «Filolohichna»*. Vyp. 33. Ch. 2. S. 178–183. [in Ukrainian].

Shevchuk, M. V. (2004). Elementy dilovoho styliu yak zasib komichnoho u tvorchosti OstapaVyshni (zhanrotvorchyi aspek) [Elements of business style as a means of comic in the work of Ostap Vyshnya (genre-building aspect)]. *Visnyk Zhytomyr. derzh. un-tuim. I. Franka*. № 14. S. 157–159. [in Ukrainian].

Artiushenko, Z. V. (2011). Elementy khudozhnoho vymyslu v tvorakh Ostapa Vyshni [Elements of artistic

fiction in the works of Ostap Vyshnya]. *Literaturoznavchi studii*. Kyiv: VPTs «Kyiv. un-t». Vyp. 30. S. 9–15. [in Ukrainian].

Kovaliv, Yu. I. (2011). Semantyka usmishok Ostapa Vyshni v konteksti eksperymentalnoi prozy 20-kh rokiv [The semantics of Ostap Vyshny smiles in the context of experimental prose of the 1920th]. *Literaturoznavchi studii: zb. nauk. prats. Kyivskiy nats. un-t im. T. Shevchenka*. Kyiv: Kyivskiy universytet. Vyp. 30. S. 43–53. [in Ukrainian].

Shepel, L. V. (2011). Zasoby komichnoho u tvorakh Ostapa Vyshni (do problemy individualnoho styliu pysmennyka) [Means of the comic in the works of Ostap Vyshnya (on the problem of individual style of the writer)]. *Literaturoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv*. Vyp. 30. S. 190–199. [in Ukrainian].

Spodyniuk, A. (2011). Zasoby tvorennia humoru v likarskykh usmishkakh Ostapa Vyshni (na perekladі usmishky «Okh i likuvaly nas...») [Means of creating humor in OstapVyshnya medical smiles (translated as «Oh and treated to us...»)]. *Literaturoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv*. Vyp. 30. S. 151–157. [in Ukrainian].

Vyshnia, Ostap. (2007). Myslyvski usmishky ta inshi opovidannia [Hunter smiles and other stories]. Donetsk: TOV VKF «БАО». 288 s. [in Ukrainian].

Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. (1985) / za red. O. S. Melnychuka. Kyiv: Holovna redaktsiia «Ukrainska radianska entsyklopediia». 966 s. [in Ukrainian].

Etymolohichnyi slovyk ukrainskoi movy: u 7 t. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. (1982) / red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), I. K. Bilodid, V. T. Kolomiets, O. B. Tkachenko. AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Kachan, T. (2016). Movnostylistychni osoblyvosti khudozhnikh i literaturoznavchykh tekstiv Oksany Lushchevskoi [Linguistic and stylistic features of Oksana Lushchevska's artistic and literary texts]. *Linhvostylistychni studii*. Vyp. 5. S. 68–81. [in Ukrainian].

Melnyk, S. (2013). Osoblyvosti individualnoho pocherku Ostapa Vyshni [Features of Ostap Vyshnya individual handwriting]. *Ukrainska mova y literatura u suchasnyy shkoli*. № 4. S. 42–45. [in Ukrainian].

Ohar, E. (2006). Mova dytiachoho literaturnoho dyskursu: funktsionalno-komunikatyvni aspekty doslidzhennia [The language of children's literary discourse: functional-communicative aspects of research]. *Visnyk SumDU*. № 3 (87). S. 10–17. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 29.01.2022